

„Én mindenesetre közömbösnek és kegyetlennek éreztem akkor a folyót. Mögöttem az acsarkodó emberek, amint úsztatta és forgatta őket lassan az idő, észrevétlenül és visszafordíthatatlanul torzultak tovább, akár a vízi hullák”

– ezt gondolta Nosztávszky Ferenc, az Új Fiú 2010. január 6-án, Szegeden, annak a napnak a délutánján, amikor a Foghorn Péter Tamás által vezetett hajléktalan-molekula egyik atomjává lett.

A kiemelt két mondatban most nem a Tiszára mint a regény nagy részé-

ben negatív jelképként szereplő folyóra kell koncentrálnunk, hanem az időfolyóban torzuló emberalakokra. Ők egy infernová süllyedt város, a közöny, a tehetetlenség és kegyetlenség, kiszolgáltatottság és szolgálékűség, korrupció, önzés, pénz- és hatalomvágy, a magány helyének eltompult vagy gyűlölködő lakói. A hajléktalan-csapat tagjai, akiken a városiak csak átnéznek mint áttetsző üvegfigurákon, és ha mégis észreveszik őket, legfeljebb csak egyforma, nagy büdös varjaknak látszanak, más és hasonló torzulásaikkal a többiek tükörképei is, ugyanakkor az ifjúság (a felnőtt városiak számára végképp visszahozhatatlan) közösségélményének átélői. Különös módon a hajléktalan-csapat külső tagja és egyben ellenfele egy városi hivatalnok, aki szintén torzult lény.

Külön értéke a szentimentalista ábrázolástól nagyon távol álló, számomra mégis szomorúan szép regénynek, hogy ezek a figurák többször kedvesek, mint nem, torzságukban is szerethetőek, hibáik által vagy éppen azok miatt, azért, mert ábrázolásukban több a humor, mint az ironia az ember ostoba sorsa fölött érzett keserűség és fájdalom mellett.

A regényben ábrázolt hajléktalan-sors szociográfiai vonatkozásairól több helyen olvashattunk már, én inkább *A harmadik híd* fantasztikumáról mint a valóság rejtett tartozékáról, mint a psziché sajátosságáról szeretnék beszélni. Legjobban a szent és profán, sőt mesei és science fiction-elemek összemosása, egymásba játszása érdekel.

Szilasi László regénykatedrálisa mítoszi terének amely annyira visszafogott, hogy a történet nagy részében látszólag csak a hasonlatok, szójátékok, színek, személynevek, leírások szintjén érvényesül főbb szereplői Foghorn Péter Tamás, Nosztávszky Ferenc, Droll néni, Angyal, Szeremlédy Anna Ilona, Sertés és a mitikus-mágikus vonásokat szintén nem nélkülöző, a kerettörténetben a belső történetnél nagyobb szerepet kapó Sugár Dénes, másik nevén Damon Strahl.

Stankovics Marianna 61

MITIKUS ELEMEEK

Szilasi László *A harmadik híd*

című regényében

Az ember és a gép vonásait egyesíti a csapatot vezető Foghorn, akinek a valóság szférájában hasznosnak bizonyuló rutinjai egy gépembert, androidot, cyborgot hoznak létre, ezért is szólítják társai Robotnak. Noszta látomásában arcbőrét vékony sodronyok tartják, mozgása, mimikája, 62 gesztusai gépiesek. Angyalban is találunk cyborg-vonásokat, mintha tökéletesen kidolgozott felsőteste egy a bőr alá tolt mellpáncél domborításaira feszülne, ráadásul így egy harcos angyal külsejét is mutatja. De Angyal nem valamiféle Szent Mihály, hanem állami gondozásból nemrég kikerült cigányfiú, akinek a bűnözés felé csúszását fogadott anyja, Droll néni és Foghorn mindig megállítja. Verekedni persze így is szokott, nem marad ki a hajléktalanok szokásos konfliktusrendezési módjaiból. A páncélos angyal mint mitikus alak torzulását leginkább lakkbunkója (korábban lakkot keverő lécdarab) fejezi ki, ezt használja pitiáner harcaihoz lángpallós helyett.

Droll néni valahol a sem nem nő, sem nem férfi-köztesben él, *Az Ezüst-tó kincsében* még férfi volt női ruhában, ebben a regényben viszont dominánsnak képzei magát otthonkás, főként hatvanéves tyúkanyóként. Az időse nő saját maga által kitalált jelmeze, viselkedése Noszta szerint túlságosan szívhez szóló, visszataszítóan megható, sok.

Szeremlédy Anna Ilona az elbeszélő szavai szerint egy meggyötört tündér, vagy akár egy Hold-hercegnő, akinek nevéből kiolvasható Diána, kis erőlködéssel, kedvesen fanyar humorral pedig akár Lady Diana neve is. Az Ilona név pedig nyilván a magyar népmesékben szokásos tündérnév. Anna torzulását nemcsak meggyötörtsége, a gyermekkori szexuális abúzus nyomai jelzik (ne felejtsük, hogy Diána szűz istennő), hanem az is, hogy jobb szeme sokkal öregebbnek, megtörtebbnek látszik a másiknál, és úgy tűnik, mintha kézfejét csak az úranyagból készült sárga kukázó kesztyű rögzítené a csuklójához. Diána egyik szent állata a vadkan (l. a kalüdóni vadkan története), a regényben pedig érdekes csavarként éppen egy disznószerű ember szeretője lesz.

Barták Gábor, a Sertés az előbbi mellett mitikus vonásaiban egy tünnosz-szörny, aki a közjóból gazdagodik, másrészt a népmesékből átkerülő, az anyja könnyelmű kívánsága folytán állatalakban világra jött fiú, aki átok hatása alatt áll, hiszen ötéves koráig nem beszél. Némásága mintha programozva lenne, hiszen az anya „Most már beszélhetsz!” mondatára tud csak megszólalni. Ezt a mondatot írja fel saját vérével az általa megfojtott Anna asztalára a gyilkosság után, mikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a szerelem nem hozhat megváltást az állatszerető számára (l. ilyen témájú tündérmesék). Maga a gyilkosság elkövetése is programozottan zajlik, hiszen a delíriumában őrjöngő Barták két mondatot ismételt: „Az angyalaim őrizni fognak. Nem veszíthetsz.” Elhitette-e magával Barták, hogy az ég is támogatja szörnyű tetteiben, vagy éppen ellenkezőleg, alvilági vagy pedig belső

hangot, esetleg a traumatizált gyerekkorból anyja hangját hallotta, nem lehet tudni. Mindenesetre koporsóját majd aszfodéloszok, Hádész virágai fogják díszíteni.

Csonkaság, torzulás figyelhető meg Noszta látomásbeli alakjában is, aki felesége álma hatására traumatikus testképeiben a másik útra válását szörnyű csonkasággként éli meg. A regény végén, a búcsúzás előtti percekben Noszta részegség miatt imbolygó fejét Deni olyannak látja, mint ahogy ő korábban feleségéét, az önmagát torznak látó Liliét, mintha a vékony nyak nem tartaná meg a koponyát, így aztán Noszta nem is tud az angyalos kút irányába nézni.

A csonkaság, csonkítás motívuma kiterjed a regény más részeire is, például Noszta mint elbeszélő egy másik koldussal való találkozás során legszívesebben levágná a csonkabonka nővel kolduló, őt kihasználó, túl magasra nőtt volt sportoló hekk-szerű fejét. A renovált hídon masírozó hajléktalanok Leftfield *Afrika Shox* című számát hallgatják, a később megnézett klip egy New Yorkba frissen bevándorolt afrikai testrészeire hullását mutatja, ahogy beleütközik az emberekbe. Valaki rákiált: „Do you need a hand?” Noszta örül, hogy végre valaki rajtuk kívül is megérti, milyen az integritást elveszíteni. Úgy tűnik, a törekénység, az ütközések miatt lehulló darabok elvesztése minden „járókelő” egyetemes sorsa. Itt Pilinszky kosárembere is eszünkbe jut.

Foghorn Péter Tamás, a hajléktalan-csapat vezetője az integritás legfőbb képviselőjének tűnik, ugyanakkor személyiségváltásai megkérdőjelezi önazonosságát. A keresztény szimbolikához tartozhat, hogy a koldusokat vezető Foghorn valószínűleg nem véletlenül viseli a Péter Tamás keresztnevet, amellet, hogy jézusi vonásai is vannak. Utóbbira jó példa, hogy a búcsúébred elkészítésekor ő segítkezik a korábban alárendelt Nosztának mintegy a bibliai lábmosási jelenet átírásaként. Robotnak sok baja van a várossal, de legjobban a Klauzál téri oroszlános kutat utálja. Erősen irritálják a feliratok: Becsület, Bátorság, Fény, Hit. Becsülete rég megkopott, bátorsága lassan elfogy, fényt nem lát, hite pedig sohasem volt. Utcazenészként délelőttönként magányosan, gépiesen kommersz számokat hegedül, pedig fiatalon édesapjával Chopin-darabokat játszott duettben. Valamikor az igaz és teljes szerelmet kereste, negyvenévesen nőket tartott ki, később hagyta, hogy Anna is prostituálódjon. Az ifjúság paradicsomi idejében karcolatlan egész volt, megmásíthatatlanul szabadnak és méltósággteljesnek született, mint az állatkertek leltárba nem vett lényei, a galambok, mocsári teknősök, patkányok. A jelenben halott galambok és patkányok között vezet az útja. Ifjúságában az emberek rajongtak érte, felnéztek rá és utálták. Most csapatának tagjai néznek fel rá, kapaszkodnak bele, hiszen egyedül ő képes konfliktusait elsimítani és a napi

rutinhoz (az élelem, alkohol megszerzése, az ürítés helyeinek megtalálása, állandó mozgásban tartás) kötve életben tartani őket, és ezzel harmonikusan szeretik is. Örökösen viselt kék hegymászódzsekije sziszifuszi sorsát jelzi, azt, hogy a többiek mint a köveket naponta fel kell görgetnie a hegyre, 64 szinten kell tartania. Másrészt a jó időben is viselt dzseki integritásának őrzője.

Az Annapurna-expedíció neve, a dzseki felirata nyilván ironikus, Foghorn soha nem jut el az égig érő hegy tetejére, legfeljebb a Badacsonyra, és az égi szépet, Annát is elveszíti, hiába viseli külső tetoválásként a nevét. Bosszút kellene állnia Sertésen a lány haláláért, de nem tud, valószínűleg csak hazudja Nosztának, hogy ő ölte meg a városi hivatalnokot. Ugyanakkor tudja, hogy leginkább ő az oka a lány halálának. Emiatt szörnyű rémálmot él át, tehetetlenül végig kell néznie a Badacsonyi Rém pusztításait, aki elragadja a hegyen járó embereket, a helyükön csak ködfolt marad, pedig hát Foghorn elvileg ellensége a ködnek, vezetékneve (Ködkürt) és a regény harmadik mottójának első mondata szerint is. Álmában nem tudja figyelmeztetni a turistákat, sőt még az is lehet, hogy ő maga a Rém, aki arcokat, sápadt kezecskéket eszik. Acélcigány segítségét kéri, aki szörnyű disznóként (sic!) veti rá magát a rémre, de Foghorn innentől nem álmodja tovább a mitikus viadalt. Noszta viszont kábítószeres látomásában Foghorrnt látja a Rémnek, s a küzdelemben a Rém győz.

Foghorn Noszta elképzelése alapján Barták meggyilkolása után öngyilkos lesz. Viszont a második befejezés szerint, miután osztálytársa, Sugár Dénes megölte Bartákot, a nyugalmat megleő magányban nézheti egy számára kiutalt lakás erkélyéről, a kilencedik emeletről lehulló cigarettacsikkek fényét. Különös, ritka, kibetűzhetetlen nevű égi kutyák hajtották eddig, most viszont olyan lett, mint a többi ember. Így Foghornként és Robotként is megszűnt létezni, nem csoda, hogy ezután Sugár Dénes többet nem kíváncsi rá.

Az égi kutyák eddig azt ugatták benne, hogy mutassa meg másoknak is a fineszt, ha már egyszer rájött, hogyan is kell. De mint tudjuk, nem lehet kitalálni, hogy mi is lenne a mesterfogás, a fortély az étellel kapcsolatban. A konfliktusok megelőzése, egy kis közösség egyben tartása? Csapata élén ebben tényleg ügyesnek tűnt, Noszta emberséges, határozott és magabiztos főnöknek látta. Viszont elhagyta a rábízottakat, a csapat persze széthullott.

Vigyázni másokra? Annára nem tudott. A cigányfiú kiközösítésekor (nem kapott italt a kocsmában) gyávának mutatkozott. Az adott körülmények elfogadása, a nehézségek elviselése, az integritás őrzése? Ebben talán tényleg jó volt. „Legyél a magad helye” – hirdette. Máshol viszont azt olvassuk, hogy új helyen más emberré válik valaki, az ember függ a helyeitől. Ezt jelzik a névváltozások is. Foghorn igencsak ellentmondásos alakja a mester szerepkörétől Deni szemszögét is figyelembe véve a pozőrig és a gyáváig, a felőlőtlenig terjed.

Az ellentmondásokhoz, a hitelesség lerombolásához, netán az abszolútum kereséséhez kapcsolódnak és tartoznak az igazságra vonatkozó kijelentések: „Az igazság nehéz, néha rémes, ocsmány a színe, a stílusa borzasztó, de azért mégis ő a jók otthona.” „Nem úgy volt az Deni, semmi sem úgy volt.” „Ha lenne igazság a földön.” „De most látható volt, 65 hogy a saját szempontjából mindenkinek igaza van.” Az igazság pedig igenis része a feladványnak. „Testvérem, ha szarszogat érzel, az igazság közelében jársz, úgy mondják Amerikában.”

A kavargó hajléktalan-sorsok, az érzelmi válságok, az örökölt ösvilági, újkori és gyermekkori traumák világában szólal meg Noszta kérdése, vajon „... az odaadó szeretet meg a józan ész képes kiemelkedni a természetből, az ösztönök és érzelmek káoszából, anélkül, hogy leigázná vagy megsemmisítené azt”? A válaszlehetőségek a következők: Droll anyai érzései megmentették Angyalt, képessé vált az újrakezdesre, Fondü méltósággal halt meg, hisz az Új Fiú szeretete kísérte, Noszta a szenvedések kálváriáját megjárva családjá által kimentve végül megkapta ifjúkori szerelmét, Zsarnótzay Margitot, és Deni is méltó párra lelt a szabadságát tisztelő Kerstinben.

Viszont a halált amúgy is vállalni akaró Barták kivégzése a lehető legdrasztikusabb módon történt, előtte vigyázva arra, hogy a bűnös, de ugyanakkor szerencsétlen, más alak-megnyilvánulásaiban viszont rettenetet keltő városi hivatalnok a halálfélelmet is kellő ideig átélje. (Mintha *A félkegyelmű* kivégzésjelenete – amelyben a történetet elmesélő Miskin herceg a kivégzés előtti percek szörnyűségét megértve az irgalom nevében szólal meg – fordulna visszájára.) Gyilkosait pedig Sertés majmoknak szólítja, ami azért is érdekes, mert korábban Annával kapcsolatban azt olvastuk, hogy Sertés sohasem állt volna izzó ketrecben a gyerekére, mint ahogyan azt a majmok teszik, így Annát sem szolgáltatva volna ki másnak, míg Foghorn ezt tette. Persze ne felejtsük, hogy az utolsó szeretkezést követően Sertés fojtotta meg a lányt. Úgy látszik, a szimbóluma – csakúgy, mint a történet – kicsúszik az ellenőrizhetőség alól.

Még inkább fokozódik ez, ha figyelünk arra, hogy Sertés gyilkosának, Foghorn segítőjének magyar neve (Sugár Dénes) viccesen a középkori Suger apátot (Suger de Saint-Denis), a Saint-Denis apátságot és fénykultuszát idézi, neki, aki a helyes vagy a helyesnek tűnő cselekedetet demonstrálja (sic!), álnevében németül szintén ott van a fényugár szó, hogy a Damon keresztnév furcsaságáról ne is beszéljünk. És hát Napunknak a Ködre Figyelmeztető Kürt a barátja, akinek hangja a mottó, pontosabban Ray Bradbury szerint *az eddig-volt-ködök összessége*. A gyilkossági jelenet első változata szerint Foghorn hirtelen maga készít fegyvert egy ólomkristály gyertyatartóból, amivel Sertés agyába szúr a szemén keresztül. A gyilkosság groteszk

mithraszi jelenetté válik, mikor a második változat szerint maga Sugár Dénes hajtja végre, mégpedig úgy, hogy Sertés szemébe döfi osztrigakését, majd a gyertyatartó csonkját. A gyilkosság után némi zavarodottságra utalva a két osztálytárs nem fog kezét. Mindenesetre ezt követően Sugár a 66 szegedi Szivárvány utcából a budai Barlang utcába költözik. (Itt ne felejtjük el azt sem, hogy a Mithrasz-kultusz helyszínei, szentélyei barlangok voltak.)

Korábban azt olvastuk Noszta visszaemlékezésében, hogy Robot tartós önképének felismerésében Damont németországi tanulmányai segítették, ami eleve humorosnak tűnik, de elbeszélőnk ehhez még azt is odabiggyeszi, hogy Damon Bad Oeynhausenben, vagy hol *a pokolban* tanulta ezt. Ezt végiggondolva kicsit elmozdul, talányossá válik az igazságosztó mondat: „Az ördög hajtóvadászatán talán mégiscsak a jóba üzetünk néha.” Foghorn ezután elhangzó kijelentése szerint Damon ekkor az igazság *közelében* jár.

Az olvasó viszont nem jut az igazság közelébe, nem tudja meg, hogy kibe volt szerelmes Foghorn, Losonc Mariba vagy Zsarnótzayba, hogy a habos-babos Losonc Mari bájos volt-e vagy csúnya arcú, hogy Anna mélabús lány volt-e vagy mindenkit felvidített, hogy Noszta megbeszélte-e a szüleivel, hogy elmegy Kanadába, vagy úgy szökött el otthonról, szeretkezett-e Foghorn Margittal és azt sem, hogy ki és pontosan hogyan ölte meg Bartákat.

A szellemi útvesztőben vezetés bravúrjai és humora, az epilógus optimizmusa mellett egyaránt tragikus a hajléktalan-történetet és az osztálytalálkozó eseményeit lezáró két kimerevített képkocka: pünkösdkor az ösztönvilág szintjén élő Márs saját ürülékében ülve alszik, miközben körülötte szemfüles galambok szemezgetnek, a másik filmkockán pedig a korábbi Szilasi-regény csalódott értelmiségi hőse, Kanetti Norbert kerekese székében ülve bámulja a haragosi Nagytemplomot.

Ugyanakkor az igazság hiányának labirintusából, *a nehéz, jeges szürkeség monokrómjából* kivezet bennünket a regény legcsodálatosabb, megrendítő részlete, amelyben Hírám hajóin végre mindenki azzá válhat, amivé lennie kell: emberré. (*Magvető, Bp. 2014*)